
Hitler egykori bizalmasa a Kreml szolgálatában

Máig igen keveset tudunk arról, hogy a szovjet állambiztonsági hírszerzés berlini hálózata (INO) és a katonai hírszerzés (GRU) embereinek a weimari köztársaság éveiben miként sikerült sorra beépülni a német szélsőjobboldali félkatonai társulatokba. Köztük volt a „Consul szervezet” nevű terrorista különítmény, valamint az SA, más néven *Sturmabteilung*, vagyis az a náci félkatonai alakulat, amely néhány ezer fős barnainges, többnyire leszerelt katona és alvilági bűnöző közösségéből 1933-ban több milliós, amorf erővé duzzadt. A szélsőjobboldal táborában felbukkanó szovjet titkos ügynökök szinte kivétel nélkül német kommunisták voltak. Nem jelentett túl nagy gondot számukra, hogy beszivárognak az ellenfél soraiba, hiszen az egymással farkasszemet néző népes széktáborok között volt némi átjárás. A két fél paramilitaris szervezetei is részben hasonló társadalmi rétegekből verbuválódtak: egykori frontkatonák és alacsonyabb beosztású tisztek, a gyárkapukon kívülre került munkások, középrétegek lecsúszott képviselői alkották e kört. És sokan azok közül, akik Erich Maria Remarque regényhőseihez hasonlóan az első világháború utáni „elveszett nemzedékhez” tartoztak. „Gyöngyhalászatot folytatunk a sok sérült lélek között”, hallottam egyszer Berlinben a szovjet hírszerzés egykori „ásztól”, Jász Dezsőtől (Juan de Pablótól), aki egy rádióamatőrök számára készült lap szerkesztőjeként vetette meg a lábát a weimari Németország fővárosában.

Voltak azért alapvető különbségek, sőt kibékíthetetlen ellentétek is a két legjelentősebb német félkatonai szervezet, a náci SA és a kommunista Vörös Frontharcosok Szövetsége (a *Roter Frontkämpferbund* tagjai) között. A barnainges különítmények vezetői közül az 1920-as évek végén egyre több aranyifjú és elszegényedett arisztokrata bukkant fel, köztük August Wilhelm (Aiwi) Hohenzollern, a hollandiai száműzetésben élő trónfosztott utolsó német császár, II. Vilmos másodszülött fia. A kommunista félkatonai antifasiszta alakulatokhoz viszont a gazdasági világválság éve alatt számos szabad szellemű egyetemista és állástalan értelmiségi csapódott egy idő után, főleg a *kommunista Mekkáról*, vagyis a vörös Moszkváról világszerte terjesztett propaganda nyomán. Ennek ellenére azonban nem jelentett szenzációt, ha az 1920-as évek végén vagy az 1930-as évek elején valaki átlépett az egyik táborból a másikba. A polgárháborús légkört idéző zavaros esztendőben megesett, hogy jó néhány „baloldali nemzetiszocialista” – a szerintük szociálisan nem elég érzékeny és radikális, „nem igazán forradalmi” hivatalos hitleri vonalvezetést kárhoztatva – csatlakozott a baloldali vezetésű szakszervezetekhez, vagy beállt a német kommunista párt irányítása alatt álló Vörös Frontharcosok Szövetsége tagjai közé. Az átállás egyik kötelező stációja az volt, hogy tüntetően el kellett fogadni Hitler akkori fő „baloldali” náci riválisa, Gregor Strasser és testvére, a magát „bolsevik nemzetiszocialistának” nevező Otto zagyva, „vörösbarna” ideológiáját. Innen a nemzetiszocialista „szökevényeknek” csupán egy lépést kellett megtenni, hogy immár a manifeszt politikai baloldalon keressenek otthont maguknak. Amint ezt az eseményeket egykor közvetlen közelről figyelő Jász Dezső mondta, a horogkeresztes lobogót elhagyó „baloldali” nemzetiszocialista német munkáspártiak száma minden bizonnyal sokkal nagyobb lett volna, ha az óvatos német kommunista vezetés még szélesebbre tárja ki előttük a kaput.

A weimari köztársaság éveiben a német politikai palettán végig megfigyelhető volt egy ellenkező irányú mozgás is. Az 1920-as évek közepére eső rövid konszolidációs időszakról eltekintve a baloldali és szélsőjobboldali radikális szónokok a forrongó ország

nagyvárosaiban gyakran *ugyanazt* a lázongó, erőszakra hajlamos hallgatóságot célozták meg, szinte azonos jelszavakkal. „Egészen barbár módra kellett akkor cselekednünk, új szelek fújtak. [...] Az én akkori pártom kilencven százalékban baloldaliakból állott. Csak olyan embereket tudtam használni, akik már verekedtek”, emlékezett erre Adolf Hitler 1941 novemberében. A világ későbbi eseményeinek fényében érthetetlen „csereszabatos-ságra” vezethető vissza, hogy a kommunista funkcionáriusokkal kegyetlenül leszámoló náci vezetés az 1930-as években nemegyszer afféle menekülőösvényt biztosított azoknak a mezei „vörös frontharcosoknak”, akik anyagi gondokkal küszködve, gyarló karrierizmusból, de leginkább félelemből a hitleri uralom megragadása (a *Machtergreifung*) idején csatlakoztak az SA-hoz. Ez a folyamat szembetűnően felgyorsult 1933 forró nyarán, amikor egész berlini Vörös Frontharcos közösségek barna inget öltöttek, búcsút mondvá korábbi jelképeiknek és elveiknek. A német főváros kávéházaiban pattogó tűzként terjedt az adoma: „Olyanok ezek a baloldali köpönyegforgatók, mint a félig sült bélszín: kívül barnák, belülről vérvörösek.”

A korábban vörös zászlók alatt menetelő egykori első világháborús katonák és tisztek, akárcsak az SA-ban egyszer csak „otthonra találó” munkanélküliek egyik pillanatról a másikra hirdetni kezdték környezetükben az ordas eszméket, harsányan kérkedtek antiszemitizmusukkal, és helyeselték az új világháborúra való készülődést. Akadt azonban néhány olyan kettős életet élő kommunista is, aki felső pártutasításra megpróbált beépülni a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt soraiba, vagy éppen a gombamód szaporodó nácibarát szatellit szervezetek valamelyikébe. Jász Dezső elbeszélése szerint a moszkvai hírszerző központtal szorosan együttműködő német kommunista illegális felderítő apparátus által külön tanfolyamokon felkészített ügynökök még korábban, az 1920-as évek végén megvetették a lábukat az SA-val egy ideig sikeresen versengő, nem annyira Hitlerhez, mint inkább a német ultrakonzervatív monarchista politikusokhoz húzó *Stahlheimben*, az Acélsisakban.

(*Kicsoda ön, Ernst Henry?*) A kevés számú publikált forrásból kitűnően a Németországban tevékenykedő szovjet mesterkémekek, valamint a Komintern illegális hírszerző részlegének (az OMSZ-nak) az emberei Adolf Hitler hatalomra kerülése küszöbén a nemzetiszocialista munkáspárti vidéki közösségekben, sőt a központi náci pártapparátusnak otthont adó müncheni Barna Házban rengeteg bizalmas értesülést gyűjtöttek össze a dolgok valódi állásáról. Az információt külön futárszolgálattal azonnal továbbították Moszkvába. Ám a német helyzetet közelebbről nem ismerő Joszif Sztálin és a bolsevik párt vezetése – amely még az 1920-as évek végétől dróton rángatta a velük nagyon alázatós német kommunista vezérkar befolyásos részét – végig téves következtetéseket vont le a kazalnyi jelentésekből. Elsősorban azért, mert alábecsülték a nemzetiszocialisták tartós berendezkedésének esélyeit.

Az 1970-es évek végén, majd a következő évtized közepén számos érdekes részlet megtudtam erről az Ernszt Genri (Ernst Henry) álnevet használó népszerű szovjet külpolitikai újságíróval folytatott moszkvai beszélgetéseim során. Ez az alacsony, higanymozgású, gyors beszédű ember, jóval túl a hetvenen úgy viselkedett, mint egy lelkes kamasz. Bizalmasan elmondta, hogy valójában Szemjon Rosztovszkijnek hívják. Ami csak részben volt igaz: a szovjet *paszportban*, vagyis a belső útlevelként szolgáló személyi igazolványban élete végéig szereplő nevet az OMSZ útlevelesztályának munkatársai írták be 1922-ben, valaki másnak a valódi irataiba. Ekkor a németet anyanyelvi szinten beszélő, „Leonyid elvtárs” fedőnévre hallgató ifjúmunkás aktivista éppen futárszolgálatot teljesített Moszkva és Berlin között. Ám 1904-ben, amikor a poros, elhanyagolt Vityebszk

városában, légvonalban közel az ifjú Marc Chagall későbbi műterméhez meglátta a napvilágot, még Leonyid Hentov volt a becsületes neve.

A roppant termékeny újságíró egyik találkozásunk alkalmával önkritikusan felszólított, hogy ne nagyon mélyedjek el a nemzetközi terrorizmussal és a németországi neonáci vezéllyel foglalkozó műveibe. Ellenben kölcsönadta a *Hitler Európa felett* (1934) és *Hitler a Szovjetunió ellen* (1936) című, Londonban már Ernst Henry néven közzétett, ragyogó elemző készségről tanúskodó régi munkáit. Ezek az európai demokráciákra leselkedő súlyos veszélyről szóló politikai utópiák voltak, amelyek méltán arattak sikert világszerte. A könyveit forgató Adolf Hitler annyira meggyűlölte a szerzőt, hogy 1940-ben feltétette a nevét a Nagy-Britannia lerohanását követően kivégzendő veszedelmes ellenségek listájára.

Ernst Henry megemlítette nekem, hogy az anyaggyűjtés során alaposan átnézte a magyar Revíziós Liga német és angol nyelvű kiadványait. Művében azonban azt a téves következtetést vonta le, hogy a Budapest dédelgetett álma nemcsak a Trianonban elveszített területek visszaszerzése, hanem az Osztrák–Magyar Monarchia helyreállítása volt. Tévedett az 1930-as évek közepén abban is, hogy úgy látta, az általa előrevetített Moszkva-ellenes német–lengyel katonai összefogás hamarosan véres valósággá válik. Ezzel a felfogással nem állt egyedül: a tézis sokban megegyezett a legtöbb jeles szovjet katonapolitikus, így Mihail Tuhacsevszkij véleményével. Még a sztálini korszak kultikus játékfilmje, a *Ha majd holnap kitör a háború...* című, érdekes korabeli híradórészlettel illusztrált *kollektív* alkotás is úgy kezdődött, hogy a német csapatok a Szovjetunióval határos több országgal együtt, szövetségben robbantják ki a második világháborút. (Az 1938-ban készült filmnek különös módon nem tüntették fel a rendezőjét, egy „munkabrigád” műve volt.)

A Wehrmachtnek a Szovjetunió elleni jövőbeni sikertelen lerohanásával foglalkozott Ernst Henry második könyve. Noha a szerző soha nem kapott komoly katonai kiképzést, a korabeli német geostratégiai publikációkat elemezve kivételes empátiával megérezte és leírta ebben a későbbi Barbarossa-terv számos komponensét. Az orosz fordításnak köszönhetően a könyv az év – még hozzá az 1937-es év! – slágere lett a szovjet könyvpiaccon. „Csoda, hogy nem dugtak érte börtönbe. Mindenesetre elkerültem, hogy haza kelljen utaznom, betegséget szimuláltam”, mondta nekem nevetve. Közel másfél évtized múlva azonban, amikor Moszkvában bilincs csattant a szerző csuklóján, ugyanez az antifasiszta mű az ellene felhozott súlyos terhelő bizonyítékok között szerepelt. A Lubjanka nyomozói a sztálini antiszemita kampányba belekevert Ernst Henryből 1953 kora tavaszán ugyanis megpróbálták kiverni, hogy a Wehrmacht vezérkara, jelesül a német katonai hírszerzés, az Abwehr megbízásából ragadott egykor tollat.

A második világháború előtti idők egyik legsikeresebb szovjet hírszerzője a börtön betonpadlóján járta végig a maga damaszkuszi útját. Az évek folyamán nemcsak a zarnok Joszif Sztálin, hanem a nevével fémjelzett totális rendszer kemény és szenvedélyes ostorozója lett. Magánzárkájában lepergett előtte korábbi életének számos ellentmondásos epizódja, és vívódásai hatására hallucinálni kezdett. Egyszer pedig az őt megalázó örökkel összeszólalkozva azt kiabálta, hogy valahol utat tévesztett. Következetesnek bizonyult: alig egy évvel a rettegett diktátor halála után, mihelyt elhagyhatta a börtönt, tudatosan vállalta az ellenzéki szerepet – persze csak a fennálló rendszer korlátain belül.

A kalandos sorsú tollforgatónak, aki élete végén igyekezett könnyíteni a lelken, alighanem szüksége volt egy külföldi, s ezért bizonyos fokig kívülről beszélgetőtársra, akiben megbízhatott. Nagyon őszinte volt velem, de fokozatosan rájöttem, hogy élete legnagyobb titkairól nekem sem beszélt, bár néha célzásokat engedett meg magának

egykori titokzatos foglalkozására. Elmondta, hogy milliók által ismert írói nevét H. G. Wells kedvese, a híres/hírhedt szovjet kémmő, Maria Budberg bárónő – korábban évekig Makszim Gorkij élettársa – tanácsára vette fel az angol fővárosban, ahol az 1930-as években gyökeret eresztett. Büszkélkedett azzal is, hogy a második világháború alatt a fiatal Petar Karagyorgyevics volt belgrádi uralkodótól Moravec ezredesig, Eduard Beneš főtanácsadójáig nem volt olyan neves külföldi emigráns Londonban, akivel ne találkozott volna valamelyik szálloda halljában. (Az ezredes *in partibus* a „csehszlovák” hírszerzés feje volt, egyben a szovjetek egyik fontos londoni segítője. Memoárkötetét a legközelebbi angliai utamon megszereztem Ernst Henry számára, ő pedig viszonzásul megajándékozott a *szamizdatban* terjedő egyik Sztálin-ellenes pamfletje eredeti kéziratával.)

Sokat megtudtam tőle a közelmúlt titkairól is. Egyebek mellett azt, hogy miként sikerült összegyűjtenie 25 világhírű szovjet tudós, művész és író – köztük Andrej Szaharov akadémikus, Maja Pliszeckaja balett-táncosnő és Szergej Obrazcov bábművész – aláírását az általa papírra vetett kiáltványra, és hogyan szivárogtatta ki e tiltakozó levél szövegét a nyugati médiába 1966-ban, amikor a tudomására jutott, hogy Brezsnyev és köre rehabilitálni akarja Jozsif Sztálint. Még azt is elmondta, hogyan figyelik, és milyen kicsinyes retorziókat alkalmaznak vele szemben a szovjet belügy emberei. „Am ezeknek a tohonyáknak, akik őrnagy vagy alezredesi rangban szaladgálnak utánam, nehéz utolérni engem, a régi illegálist. A moszkvai sikátorokat hosszú sétáim során legalább olyan jól megismertem, mint a londoni Soho szűk utcáskáit. Pedig az angol *iscsejki* (fogdmegek) ügyesebbek a mieinknél”, mondta, és jóízűen felkacagott. Majd legyintett, és elcsendesedett.

Minden találkozásunk alkalmából valami szellemes történetet hallottam tőle a két világháború közötti Londonról, ahová annyira vágyott, de soha többé nem mehetett vissza. Én éppen ottani tevékenységének titkos részleteire voltam igazán kíváncsi. Amikor azonban idáig eljutottunk – a legváratlanabb pillanatokban, fáradtságra hivatkozva – félbeszakította a beszélgetést. A jelek szerint ez a téma maradt számára a legféltebb *titkok titka*. Érthető módon, hiszen amint nemrég kiderült, Ernst Henry volt Nagy-Britanniában a *cambridge-i ötök*, Donald Maclean, Kim Philby, Guy Burgess, Antony Blunt, John Cairncross egyikének-másikának a kapcsolattartója, nem sokkal az után, hogy a szovjet szolgálatok beszervezték őket. Az 1950-es évek közepén pedig, mivel bizonyos fokig felelősséget érzett a további sorsukért, segített a biztos letartóztatás elől Moszkvába kimenekülő Guy Burgessnek és Donald Macleannak, hogy akklimatizálódjanak a számukra szokatlan, és korántsem kellemes új moszkvai körülmények között.

(*Egy nemesi sarj a „csőcselék” élén*) Érdekes, hogy ha nem az angliai, hanem jóval korábbi németországi korszakát hoztam szóba, Ernst Henry nem gubózott be, sőt valószínűleg szárnyakat kapott. Érthető módon, hiszen amint az nemrég ugyancsak ismertté vált, az 1920-as évek közepén, fiatal kora ellenére Berlinben ő mozgatott néhány ottani *fünfguppen*-t. Vagyis a szigorúan öt főből álló – főleg német kommunistákat tömörítő, de néha másokat is befogadó – titkos közösségeket. Ezek a szovjet hírszerzőket kiszolgáló *nucleum*-ok mindig csak egy konkrét felső kapcsolatra voltak bekötve. Ezáltal igyekeztek minimalizálni Moszkva emberei a lebukás lehetőségét.

Amikor megismerkedtünk, Ernst Henry a sztálini külpolitikát bíráló kéziratot dolgozott, egy esetleges kiadás reménye nélkül. Szó szerint feljegyeztem néhány mondatát: „Hitler pártjának megerősödésével párhuzamosan a berlini hatalmi folyosókon már az 1920-as évek végétől érlelődött a Szovjetunióval szembeni rapid külpolitikai fordulat. A szovjet diplomaták és az ott dolgozó hírszerzők jól tudták, hogy bármikor kezdetét veheti a szovjet–német kereskedelmi kapcsolatok szinte teljes leépítése, valamint a két

ország közötti titkos katonai együttműködés gyászos lezárása.” Az időközben nyilvánosságra került titkos korabeli dokumentumok lényegében igazolják Ernst Henry szavait. A szovjet nagypolitika alakítói és berlini titkos informátorai valóban két malomban örültek az 1930-as évek elején. A Kremlre olykor közvetlenül bekötött németországi katonai és civil hírszerző hálózat még a világ számára tragikusnak bizonyult 1933-as esztendőben is „körkörös védelemre” rendelkezett be. Moszkva néhány talpraesett ügynöke éppen ez idő tájt próbált beépülni az Adolf Hitler személyes testőrségéből alakult, eleinte kis létszámú SS-be, vagyis a *Schutzstaffel*-be, a náci rendszer büneinek később emblematikussá vált intézményébe. Egy kiváló szovjet ágens, a pénzért dolgozó, korántsem baloldali Willy Lehmann pedig a hírszerzés/elhárítás szakzsargonját idézve „vakondként” húzta meg magát a német politikai rendőrség, a *Geheime Staatspolizei* soraiban, vagyis a Gestapo berkeiben, amelyet a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt második embere, az Adolf Hitler 1933. évi hatalomátvételét nagyrészt levezénylő Hermann Göring hozott létre. Mindez arra utal, hogy a szovjet hírszerzés németországi irányítói előrelátóan, jó előre kivetették hálójukat. Már akkor megkísérelték infiltrálni Hitler környezetét és a náci pártvezetést, amikor a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt még nem túl jelentős politikai alakzatnak látszott: 1928-ban csupán egy tucat képviselővel rendelkezett a Reichstagban.

A szovjet hírszerző hálózat e németországi sikersorozata egészen 1936–1938-ig tartott. Akkor Sztálin börtönbe vettette, nem ritkán kivégeztette a másik oldalnak való kémkedéssel gyanúsított legfelkészültebb, tapasztalt felderítőit. A tragikus fordulat nyomán a moszkvai centrumban és a németországi terepen is jószerivel megbénult a munka. A berlini szovjet civil rezidentúra mintegy másfél évig alig működött, az illegális katonai hírszerző hálózatot lényegében szélnek eresztették. Még a Molotov–Ribbentrop-paktum megkötése előtt sem állt helyre a németországi szovjet felderítés korábbi, olajozottan működő infrastruktúrája. 1939 késő tavaszán és nyarán Grigorij Asztahov, a berlini követség tanácsosa hónapokon át egymaga helyettesítette a nagykövetet és az NKVD-rezident, mivel Sztálin parancsára mindkettőjüket indokolás nélkül visszarendelték Moszkvába. A Lubjankán akkor már régóta gyanúsnak tartották a korábban a „német fronton” tevékenykedő, elcsapott kapcsolattartókat és régi ügynököket. Így nem csoda, hogy amikor a Kreml urai 1939 végén úgy döntöttek, ismét aktivizálni kell a németországi hálózatot, a lerombolt struktúrák újjáépítése a vártnál nehezebbnek bizonyult.

Érdekes ugyanakkor, hogy éppen 1939 elején bukkantak rá az INO „gyöngyhalásza” a szovjet hírszerzés valaha volt egyik legfontosabb német kapcsolatára, Walther Franz Maria Stennesre (1895–1989). A korábban nemegyszer a szó szoros értelmében vérben gázoló katonatiszt életútjára érdemes felfigyelnünk, mert egy Adolf Hitler környezetéből elszármazó, a Führerrel jó viszonyt ápoló, később pedig szembeszálló, majd fél tucat ország kémhálózatával kapcsolatba került, színes egyéniségként, rövid időre bár, de történelmi szereplővé vált. Behálózására a Berlintől igen csak távoli Sanghajban került sor. A milliós kínai nagyváros nemzetközi övezetében élő férfi az 1930-as évek közepén Csang Kaj-sek egyik fő hírszerzője volt. Máig nem tudjuk, hogy ő maga jelentkezett-e a sanghaji szovjet felderítők valamelyikénél, vagy fordítva történt. A kevés számú forrásból életpályáját rekonstruálni igyekező kutatók úgy tudják, hogy Stennes kapitány – aki Kínában ezt a szerény rangot használta, noha Csang Kaj-sek katonai tanácsadójaként a *tábornok úr* megszólítás dukált volna neki – eleve kikötötte, semmiféle javadalmazást nem kér a Lubjankának nyújtandó segítségért. Leszögezte azt is, hogy nem ír alá olyan iratot, amely a beszervezését bizonyítja. Ezzel az óvatossággal mintegy biztosította maga számára a „befolyási ügynök” státusát, jelezvén, hogy sokkal több és különb a pénzért dolgozó „közönséges” informátoroknál. De döntésében szerepet játszhatott az is, hogy

kínai gazdái, netán a nyugati demokráciák sanghaji rezidensei által jól megfizetett emigránsként Stennes, egyáltalán nem mondott le a hazai közéleti karrieréről. Számos jele van annak, hogy miközben megszervezte Csang Kaj-sek kétezzer fős testőrségét, kulcsszerepet játszott a Japán elleni hírszerző akciókban, sőt a kínai diktátor tíz modern repülőgépből álló flottájának intendánsa is volt, valamennyi lépését a remélt diadalmas berlini visszatérésnek rendelte alá.

A valaha komoly hivatalokat elfoglaló Stennes család (eredetileg Hinkler-Stennes volt a nevük) katolikus és ősi nemesi gyökerekkel rendelkezett, amivel a messzi Távol-Keleten tiszteletet váltott ki az ottani elit tagjaiból. Ráadásul nyalka megjelenésével, szellemes, lehangoló, magabiztos stílusával és nem utolsósorban a Hitlerhez meg a német diktátor szűkebb köréhez fűződő régi kapcsolatainak mintegy foghegyről történő emlegetésével Walther Stennes frenetikus hatást gyakorolt a sanghaji társaságra. Miután pedig Pearl Harbort követően a japán katonaság bevonult a népes metropolis nemzetközi övezetébe, és a százados átmenetileg a megszállók „védelme”, valójában házi őrizete alá került, új fogva tartóival különös alkut kötött: vállalta, hogy informálja Tokiót a Berlinben hatalmon lévő náci politikai titkairól. Cserében azt kérte, hogy csak „módjával” korlátozzák a szabadságát.

A Kínában ekkor roppant aktívan tevékenykedő, de többnyire még tapasztalatlan szovjet hírszerzők képtelenek voltak eligazodni Stennes bonyolult pókerjátszmáiban. Miután az ő eszükön is túljárt, lelkes *objektívka*-kat, „felmérő”, „ténymegállapító” jellemzéseket készítettek róla, amelyek nyomán a moszkvai központban – noha a Nagy Terrort követően a belügyi népbiztonság vezetői szinte mindenkiben „provokátort” és *podsztat* (dezinformációval foglalkozó kettős ügynököt) sejtettek – engedélyt adtak a beszerzésére. Az új szuperügynök az elismerő *Drug*, vagyis a „Jóbarát” fedőnevet kapta a moszkvai csinovnyikoktól, noha a Lubjanka lyukkártyás adatbankja számos kompromittáló adatot tartalmazott az egykor véreskezű SA-parancsnokról. A szovjet hírszerzés irányítóinak a sárga újságkivágásokból tudniuk kellett, hogy az 1920-as években Stennes bűnrészes volt egy társa meggyilkolásában. Hogy több vonatszerelvényt robbantott fel a francia és belga csapatok által megszállt Ruhr-vidéken, közben német „szabadcsapatokhoz” csatlakozva számos lengyel őrbódét tett tönkre Németország keleti határain. Hogy 1920 márciusában egyenruhás rohamosztágosok parancsnokaként Berlinben belelövetett a fegyvertelen baloldali felvonulók tömegébe.

Lavrentyij Beriját az új ügynök véres múltja egy cseppet sem zavarta. Éppen ellenkezőleg, kapóra jött neki, mivel az új szovjet belügyi népbiztos akkoriban kezdte kiépíteni az INO berkeiben a saját külön hírszerző csapatát. Még az is előfordult, hogy továbbította Joszif Sztálinnak a Kínában dolgozó „Jóbarát” német vonatkozású – számos tekintetben perdöntő – információit. Mivel pedig a Sanghajba telepített, Stennest időről időre felkereső fiatal szovjet hírszerzőkkel a moszkvai központ a jelek szerint nem sokra ment, 1941 legelején Berija utasítására a szovjet hírszerzés ászát, Vaszilij Zarubint küldték Kínába az ő kapcsolattartójának. A Mennyei Birodalomban Betty néven dolgozó férfi egyik onnan küldött jelentése nemrég vált publikussá: „Jelentem, a »Jóbarát«-tal való találkozás normálisan zajlott le. Beszélgetésünk során az illető elmondta, hogy Hitler készül a Szovjetunió elleni küzdelemre, és nekünk azonnal meg kell tenni a megfelelő előkészületeket. »Jóbarát« közölte velem továbbá, hogy Richard Sorge, a Frankfurter (Allgemeine) Zeitung tokiói tudósítója, aki nemrég látogatott Sanghajba, elmondta neki, mennyire végletekig feszültek a szovjet–német kapcsolatok, s az elkövetkező hónapokban a két ország között fegyveres konfliktus várható.”

Korábban „Betty” éveken át mély illegálitásban, hamis iratokkal, prosperáló üzletember álcájában a berlini, majd a párizsi szovjet titkos hírszerző hálózat erőssége volt. A második világháború alatt pedig washingtoni rezidensként diplomata fedésben a szovjet

atomkémkedés egyik főszereplője lett. Kortársai szerint „a nagy terror” tisztogatásait csupán a szerencsésének köszönhetően úszta meg: életben maradt, de lefokozták, és huszonéves gyakoronokok mellé helyezték tutornak a központ angolszász részlegébe. Vitalij Pavlov tábornok, a szovjet illegális hírszerzés egykori vezetője az 1990-es évek közepén készült videointerjúnk során elmondta nekem, hogy ő maga „egészen zöldfülű volt”, amikor utolsó éves mérnökhallgatóként „egy gyorstalpaló elvégzése után”, „hallatlanul gyenge angol tudással” a Lubjankára került, ahol főnökei hamarosan „helyzetbe hozták”. Könnyes szemmel tette hozzá: „végtelenül hálás vagyok akkori beosztottamnak, Vaszlij Zarubinnak, aki nem érezte velem, hogy fényévnyi magasságban áll fölöttem. Nagyon sokat segített nekem.” Ugyancsak szuperlatívuszokban nyilatkozott nekem Zarubinnól egy másik szovjet veterán hírszerző, Alekszandr Fekliszov, a Rosenberg-házaspár egykori kapcsolattartó tisztje: „Az egyik legszerényebb ember volt, akiket a mi struktúráinkban megismertem. Pedig nagyrészt neki köszönhető, hogy tudósainknak olyan gyorsan sikerült létrehozni az atombombát.”

A valóság, persze, nem ilyen megható. A szovjet hírszerzés története azt tanúsítja, hogy a sztálini korszakban gyakran a legvéresebb és leppiszkosabb munkát bízták a hazarendelt hírszerzőkre. Nem véletlenül. Például Borisz Berman, az egykori berlini rezidens, köztársasági állambiztonsági népbiztosként szó szerint a fél belarusz értelmiséget, párt- és államparátusát kiirtotta, hogy Sztálin iránti hűségét, odaadását bizonyítsa. Az 1920-as években fél tucat ország titkos szovjet hírszerző hálózatát sorra irányító Szemjon Firin hazarendelését követően, a következő évtized első felében a gulágépítkezések hírhedten kegyetlen főnöke lett. Igyekezete azonban se Bermant, se Firint nem mentette meg a kivégzéstől, akárcsak szinte az összes többi szovjet mesterkémet, aki a megtorló gépezet fogaskerekei közé került. Vaszilij Zarubinnak is „bizonyítania” kellett, hogy életben maradjon. Meg is tette: 1940 tavaszán, a katyáni és más szovjet titkos haláltáborok lengyel foglyait – több mint húszezer embert! – az NKVD hóhérai az ő közvetlen irányításával mészárolták le.

Nem csoda tehát, hogy sem Zarubinnak, sem Berijának és munkatársainak nem okozott különösebb fejfájást a „Jóbarát” véres múltja. Bizonyos értelemben még növelte is a Hitler elől megszökött Walther Stennes ázsióját a Lubjankán, hogy a férfi az 1920-as években Észak-Németország nagyvárosaiban, majd az antant államok fegyveresei által megszállt Ruhr-vidéken, végül pedig a puskaropogástól zajos sziléziai lengyel határhoz közel eső keleti német tartományokban számtalan terrorcselekmény, gyilkosság eltervezője és végrehajtója volt. Az első világháború alatt amúgy kivételes bátorságával kitűnt, többször megsebesült, magas kitüntetései büszke főhadnagy ekkor már nem titkolta, hogy akkor érzi jól magát, ha békeidőkben is *rohamosztagos* akciókat hajthat végre, ezzel is felhívva magára a további pályáját meghatározó német politikai elit figyelmét.

Ehhez persze a weimari időkben nem volt túl nehéz ideológiát gyártani a császári haderő struktúráiból indult Stennesnek, aki arra hivatkozhatott, hogy nem tud belenyugodni a Németországot területileg megcsonkító, gazdaságilag tönkretévő és megalázó világháborús vereségbe. A versailles-i békekötést követően – amelynek paragrafusai nem engedélyezték az európai kontinens nemrég még legerősebb államának, hogy korszerű haderőt tartson fenn –, a nemzedéktársaihoz hasonlóan revánsra vágyó Walther Stennes „Stumpf kapitány” álnéven egyre fontosabb szerepet játszott a „Fekete Reichswehrben”, a weimari korszak bújtatott katonai egységeiben. Ezzel egyidejűleg, egészen 1922 közepéig, felelős állást töltött be a köztársaság békéjének és nyugalomának védelmére létrehozott német politikai rendőrség kötelékeiben. Az első világháború lövészárkait hozzá hasonlóan megjárta hivatali főnökei a tettek emberét látták benne, és elismerésük jeléül rendőr századossá léptették őt elő. De megrendült a helyzete, amikor kiderült, hogy a *Bund der Ringmannen*

titkos testület tagjaként részt vesz az ún. *éjszakai bírósági eljárásokban*, amikor az „ítélőszékek” ősi német hagyományokra hivatkozva állítólagos bűneik miatt – többnyire politikai alapon – többeket halálra ítelt és kivégeztetett.

A munkahelyéről történt botrányos távozás idegileg kikészítette Walther Stennest, ám nem változtatott sem szélsőséges elvein, sem a mentalitásán. Valóban, mintha több különböző jellem rejtőzködött volna benne. Néhány egykori bajtársa évtizedek múlva is mint melegszívű, jó szándékú emberre emlékezett rá. Politikai ellenfelei ugyanakkor kegyetlen, ravasz, Janus-arcú akarnoknak tartották. Érdekes módon még náci érzelmű korábbi barátai, így Joseph Goebbels is felrótta neki, hogy köpenyegfordító és szövetségesként elképesztően megbízhatatlan. A náci propagandafőnöknek az utókor számára vezetett naplójában Stennes sokáig úgy szerepelt, mint a „főhősök” egyike, ám 1930. augusztus 30-án ezt jegyezte fel: „A háttérből, mint egy pók szövögeti a hálót. [...] Stennes áruló. Pénzt és hatalmat követel.”

Ebben volt némi igazság. A leendő szovjet ügynököknek rendkívüli, ám ellentmondásos fizikai, lelki és jellembeli adottságai voltak. Nagy táskájában Parabellumot rejtgetett, és az öklével is hatalmasakat ütött, amikor emberei a nagyvárosok járdáin összecsaptak kommunista és szociáldemokrata ellenfeleikkel. A leszámolásnak más formáit is előszeretettel alkalmazta: a legeldugottabb kocsmákban éppúgy, mint drága szállodák különtermeiben folyamatosan intrikált a saját (gyakran cserélődő) elvbarátai ellen. A lenről jött SA-tagok körében az éhező munkanélküliek gondjait ecsetelte, és a náci „Barna Ház” irodistáinak dözsolése miatt háborgott. Miközben a weimari idők egyre fontos szereplője lett, elkezdte változtatni a külsejét: amint kilépett a gazdagok csillogó világából, kopott kabátot vett fel, és külvárosi parkok padjain ücsörögve a neki dolgozó állástalan utcai spiclikkel találkozott, hogy kifaggassa őket, milyen a hangulat a környező épületek lelakott bérlakásaiban. De ha maradt némi szabadideje, újra szmokingot öltött, és a berlini Adlon hotel teraszán bókolt a csipkés ruhát viselő nagyvilági dámáknak. Alighanem ez volt az igazi énje.

A náci párt közkatonáinak sokáig fogalmuk sem volt arról, hogy a snájdig katonatiszt akárcsak hal a vízben, lubickol a berlini szalonokban, ahol már csak előkelő származása miatt is szívesen fogadták őt. Stennes közeli rokona volt ugyanis Heinrich Brüningnek – a politikai centrumhoz sorolható parlamenti képviselő 1930 és 1932 között a kancellári posztot töltötte be – és Karl Jozef Schulte kölni érseknek. Mégis, a századosról egy idő után azt beszélték, hogy „olyan mindenki után koslató fajta”. Az 1920-as évek közepétől a weimari köztársaság hatalmi folyosóin még jobban elfogyott körülötte a levegő, amikor kiderült, hogy nem a parlamenti pártok soraiban képzelel el a politikai jövőjét, hanem a fegyveres lázadás bűvöletében élő, duhajkodó radikális jobboldalhoz köti a pályáját.

Am ennek az éles és merész kanyarnak is megvolt az oka. A császári idők kiérdemesült tábornoki kara ugyanis, amely az antant országok tilalomfáit ledöntve ekkor már javában – legálisan és illegálisan is – építette a Reichswehr-t, időközben kényszerűségből ugyan, de megteremtette a modus vivendit a weimari köztársaság demokratikus alkotmányára felesküdt parlamentáris elittel. Az így kialakult helyzet, ez a feltételrendszer pedig nem jelentett perspektívát a hallatlanul nagy ambíciókat melengető Stennesnek. A csalódott fiatalember ezért a nyilvános politika helyett a jól fizetett hírszerző pályát választotta: 1925 és 1930 között kémkedett a Reichswehr javára, de még a weimari köztársaság külügyminisztérium (az AA) titkos akcióiban is részt vett.

Egy idő után azonban már ez az illegális tevékenység sem elégítette ki. Ezért úgy döntött, beáll a „verekedősök” közé, akik utcai politizálással akarták elérni a köztársaság megdöntését. Ahol nyitott kapukra lelt. Az 1920-as évek második felében már a német

szélsőjobb szinte valamennyi szélsőséges politikai tömörülése, köztük az „Acélsik” és az SA is versengett a hatásosan fellépő, erőszakos Walther Stennesért. Hosszú hezitálás, alapos mérlegelés után a százados végül a barnainges *Sturmabteilung* mellett döntött. Ehhez azonban be kellett lépnie a Nemzetiszocialista Német Munkáspártba. 1927 végén, ha nem is szívesen, de megtette ezt a számára később tragikusnak bizonyult lépést. „Életem legnagyobb tévedése volt”, magyarázkodott később hosszúra nyúlt élete során (1989-ben, kilencvennegyedik életévében halt meg a nyugat-németországi Paderbornban).

A döntés eleinte még nem látszott elhibázottnak, hiszen 1928-ban Stennes kapitány felgyorsította vele vágyott céljai elérését. Kétes politikai pályája ezen a ponton szorosan összefonódott az SA-alakulatok fokozódó tevékenységével. Az első világháború frontjain légnyomást kapott, zsidóverésre bármikor kész, az értelmiséget és az „urizáló arisztokratákat” szívből gyűlölő dologtalan lumpenek mellett egyre több konzolidált polgár és dicső ősökre visszatekintő főnemes lépett be a *Sturmabteilung* tagjai közé. Vigyázták a rendet a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt rendezvényein, védtek a parlamenten kívüli tevékenységre fanyalodó náciakat a kívülről jövő támadásoktól. Máskor az SA militánsai vasdorongokkal és bokszerekkel felszerelve provokálták a járdán meg az úttesten Adolf Hitler politikai ellenfeleit, belekötve eközben a jámbor járókelőkbe is. Az eredetileg Afrikában harcoló német önkénteseknek szánt barna egyenruhában leszámolókat rendező, feljzott SA tagjaitól azonban idegen idegen volt a katonai drill.

Az 1920-as évek végén az SA élén álló, nem túl ismert, szélsőségesen radikális Fritz Pfeffer von Salomon egykori világháborús tiszt képtelen volt rendet tartani ebben a gyűlevész társaságban. Hitler szűkebb környezetében viszont akkoriban még nem akadt olyan tekintélyes, komoly tiszti múltta visszatekintő hivatásos politikus, aki átvette volna tőle a stafétabotot. Az SA-csapatokat az évtized elején létrehozó Hermann Göringet lekötötte a nagypolitika. Ernest Röhm pedig, a nemzetiszocialista tábor korábbi legfőbb katonai szakembere, összeveszett Hitlerrel meg Göringgel, és külföldre menekült előlük. Évekig Bolíviában dolgozott, részt vett az ottani haderő kiképzésében. A kialakult „kaderhiány” miatt üdvözölték olyan lelkesen a náci párt központjában, a müncheni Barna Házban a beosztottjaival korábban mindig szigorúan fellépő Walther Stennest, aki a hetekig tartó tárgyalásokat követően elvállalta, hogy *oberführeri* rangban életet lehel az amorf SA-tömegbe. Ami azzal járt, hogy Pfeffer von Salomon egyik helyetteseként átvehette a legütőképesebb észak- és kelet-németországi és külön a berlini náci paramilitáris alakulatok irányítását. A döntést, amely Stennes előtt megnyitotta az utat a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt csúcsaira, eredetileg Adolf Hitler hozta meg, de hamarosan megbánta, hogy így több tízezer, részint már alapképzéssel rendelkező marcona férfi az őt már egy ideje nem szívelő Stennes százados keze alá került.

(*Két elbukott lázadás*) Nem egy náci politikus, például Hermann Rauschning, a danzigi nemzetiszocialisták egyik vezetője, Ernst Hanfstaengl, Hitler sajtótitkára és személyes barátja vagy Otto Strasser náci ideológus már a második világ háború előtt és alatt is kapcsolatot tartott fent a számára menedéket biztosító nyugati országok titkosszolgálatával, és igyekezett átírni a múltját. Élete késői, Hitler-ellenes korszakában Walther Stennes is ezt tette. Váltig hangsúlyozta, hogy soha nem volt meggyőződéses náci. Szerinte az SA-csapatok tagjai, akárcsak a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt magját alkotó „régí forradalmárok” meg „a külvárosokból érkező radikálisok” nagy tisztelettel tekintettek rá „szociális érzékenysége okán”, noha a párton belüli ellenfelei eközben közönséges kalandornak tartották. Stennes a megszépítő messzeségben papírra vetett, hevenyészett emlékezése azonban erősen torzított. Az SA tekintélyes vezetőjeként a százados, egy rövid időszakot leszámítva,

még taktikai okokból sem állította be magát munkásforradalmárnak, ahogyan például a két Strasser testvér, Gregor és Otto, Adolf Hitler két markáns riválisa tette. A „náci baloldaliság” – lényegét tekintve – ordas eszméje csupán kérészerű póz volt Stennes kapitánynál, amikor az SA erős embereként az 1930-as évek legelején konfliktusba került Goebbelszel, Hitler észak-németországi helytartójával, majd magával a Führerrel.

A kötélhúzás, amely Walther Stennes látványosan felívelő pályájának nem kevésbé látványos kudarcához vezetett, eleinte az egymásra acsarkodó helyi náci vezetők szűk körében zajlott, a berlini kávéházak teraszán. Miután azonban kiderült, hogy ebben a pankrációban Stennes ellenfeleinek áll a zászló, a százados kétszer is kivitte Berlin utcáira a neki alárendelt leghűségesebb barnaingeseket. Addigra hívei körében a hivatalos hitleri „vonal” ellen régóta tapasztalt hőzöngés nyílt ellenállássá fajult, és jó háromnegyed esztendeig eltartott. Feltehetőleg a Hitler által addigra már tüntetően mellőzött Strasser testvérek, valamint a bennük fantáziát látó, és ezért őket titokban támogató pénzügyi és katonai körök is uszították őket a háttérből. Ám ha a fêkezhetetlen, nagyravágyó Walther Stennes nem fúj riadót, az SA legénysége aligha szánja rá magát a fegyveres lázadásra. Érdekes, hogy Adolf Hitler, aki pedig besúgókkal vette körül Stennest, eleinte nem vette komolyan, hogy mennyire elégedetlenek helyzetükkel a mindenkori támaszát jelentő berlini verőlegényei.

A Stennes vezette 1930. augusztusi és 1931. márciusi–áprilisi lázadás a lehető legroszszabbkor jött a hatalom megragadása felé mérföldes léptekkel megindult Führernek. A náci vezér ugyanis röviddel korábban – nem olyan sokkal azelőtt, hogy 1930 szeptemberében pártja hatalmas sikert ért el a parlamenti választásokon –, a gazdasági világválság okozta sokkot kihasználva „nyitott” a jobboldali parlamenti pártok és a német tábornoki kar legharciasabb része irányában. Ekkorra már komoly kapcsolatokkal rendelkezett a meghatározó német pénzügyi körökkel is, amelyeknek ígéretet tett, hogy leállítja egyenruhás híveinek „túlkapásait”. Azáltal, hogy Stennes emberei fegyvert ragadtak, és lövöldözve kimentek a berlini utcákra, kiderült, hogy nem képes erre.

A berlini SA-egységek 1930. augusztus 30-i lázadásának végül a szociáldemokrata érzelmű parancsnokság vezetése alatt álló helyi rendőrség határozott fellépése vetett véget. Adolf Hitler éktelen haragra gerjedt, amiért – éppen a parlamenti választások küszöbén – valakik keresztezni merték a terveit. Szokása szerint eselhez folyamodott: népes kísérettel a német fővárosba utazott, ott kinevezte magát az SA országos vezetőjévé, a lázadóknak pedig megígérte, hogy rendezí anyagi helyzetüket. Stennest és néhány parancsnoktársát azzal hitegette, hogy felveszi őket a képviselőjelöltek listájára.

Csak hogy ebből nem lett semmi. Az SA-csapatok élére, vezérkari főnöki minőségben a Bolíviából hazatért Ernst Röhm került. Stennes legtöbb emberének ezzel szemben ajtót mutattak, őt magát pedig egy újabb súlyos konfliktus nyomán leváltották valamennyi tisztségéből, és kizárták a náci pártból. Ennek közvetlen előzménye volt a már említett 1931. április elsejei újabb lázadás, amikor – egy kis létszámú, de annál harciasabb vegyes, összevont SA-alakulat – elfoglalta a *Gau*, a fővárosi régió épületét, és tűzharcba keveredett a csupán Heinrich Himmlernek engedelmeskedő SS-őrséggel. Egy kisebb csapat pedig behatolt a Göbbels szerkesztette *Der Angriff* című náci kiadvány szerkesztőségébe, és rákényszerítette rémült munkatársait, hogy közzétegyék Stennes harcias kiáltványát, amelyben a szerző leszedte a keresztvizet a müncheni Barna Ház gazdájáról.

(Évtizedekre elhúzódó epilógus) Ezt a lázadást, alig másfél nap alatt, ismét a berlini rendőrség verte le. A német fővárosba ismét kiszálló Adolf Hitler pedig újra ravaszul reagált: nyilatkozatot fogalmazott, amelyben álszent módon állást foglalt a kulisszák mögött éppen általa gerjesztett utcai politizálás ellen. A Führer nagy nyilvánosságot kapott dühki-

törése félreérthetetlen volt: „Megesküdtem, hogy szigorúan tartom magam a párt legális politikájához. Senkinek nem engedem meg, hogy megszegje ezt az esküt, a legkevésbé Stennesnek, a rendőrség lemondott századosának.”

A végig sértett rohamosztagos elkeseredetten védekezett. Nem csak szavakban: 1931 késő őszen és kora nyarán ott találjuk őt egy félig legális Hitler-ellenes, ám még mindig nemzetiszocialista szövetség, az Egyesült Nemzeti Front soraiban. Még májusban a százados adatbankot hozott létre az SA-ból vele együtt eltávolított mintegy 2000 hívének adataival. Más források szerint közvetlenül áprilisi berlini lázadását – ahogyan ő hangzatosan mondta, a „forradalmat” – követően, változatlanul legalább 3000 válogatott, részint fegyverrel rendelkező különítményes támogatásában reménykedett. Talán ezért is alapított Prágában Otto Strasserrel egy szupertitkos „vezérlő centrumot”. Ám minden ilyen akciója botrányba, vagy érdektelenségbe fulladt.

Az időközben hatalomra került Adolf Hitler ráadásul nemcsak a baloldali és polgári politikusokat, hanem saját régi nemzetiszocialista párti riválisait is üldözni kezdte. 1933 májusában Himmler, Walther Stennes régi ellenlábasa, egy kisebb SS-egységet küldött a nyakára. Mivel a századost nem találták otthon, a járőrözők elverték a házvezetőnőjét, majd összegyűjtötték Stennes háborús kitüntéseit, beledobálták egy cinkvödörbe, és rávizeltek. A hazatérő Stennes szenvedélyesen tiltakozott a súlyos megaláztatás miatt, amire börtönbe vetették, és – alighanem Hitler utasítására – megkínózták. A volt SA-parancsnokot, akinek beosztottai nemrég felettesük tudtával számos hasonló akcióban vettek részt, bizonyosan ki is végezték volna, ha letartóztatásának híre nem jut el Göringhez, aki két évvel fölötte járt a királyi porosz főkadétképzőbe, és az egyik legbátrabb első világháborús tisztet látta benne. A már a legrosszabbra is felkészült Stennes neki köszönhette, hogy kijutott a fogságból. Cserébe ígéretet kellett tennie, hogy hosszú évekre távozik Németországból, sőt Európából.

Így került nagy kerülővel Kínába, ahol hamarosan Csang Kaj-sek udvarában tűnt fel. Továbbra is az expanzív német birodalmi ideológia híve maradt. Meggyőződéssel vallotta, hogy az első világháború előtti határok mellett hazájának „jár még” Ausztria és a Szudéta-vidék. A nemzetiszocialista eszméktől azonban egy idő után fokozatosan elfordult, és a Szovjetunió elleni német támadás küszöbén azzal rukkolt elő, hogy a világ jövője a német–szovjet–kínai geopolitikai összefogás lesz.

Stennes hosszú életének számos titka még válaszra vár. Nem tudjuk, lehettek-e Kínában komoly német titkosszolgálati kapcsolatai, miközben még holtában is gyűlölte az őt földönfutóvá tevő Adolf Hitlert? Milyen fontos titkokat osztott meg szovjet kapcsolattartóival Sanghajban, esetleg másutt, azon kívül, hogy időben figyelmeztette Moszkvát: a japán csapatok 1941 végén déli irányban, és nem Szibéria meg a Távols-Kelet felé készülnek támadni? Miért tért vissza olyan későn, csupán 1949-ben német földre, noha kínozták a honvágy? Melyik hírszerzés, az angol vagy az amerikai egyengette további útját? És kinek a pénzén, főleg pedig kiknek a számára jelentette meg a hidegháború éveiben azt a szerény kivitelű kiadványt, afféle adatbankot, amelyben a liberális konzervatív eszmerendszert hirdette, ugyanakkor nem titkolta, hogy szeretne részt venni egy prosperáló, modern, hatalmas Németország felépítésében?

Azt tudjuk, hogy az 1950-es évek elején Walter Stennes felkereste a kettéosztott Berlin szovjet megszállási övezetét. Valamilyen úton-módon kapcsolatot talált az ottani szovjet hírszerző hálózat vezetőivel, és felajánlotta nekik az együttműködést. Ehhez annyit kért, hogy Moszkva vegye komolyan a Németország feltámadásával kapcsolatos koncepcióját. Egy ilyen helyzetben a berlini rezidentúra nem dönthetett önállóan, Moszkvában azonban ezúttal senki nem volt elragadtatva Stennes jelentkezésétől. Az egyesített szovjet hír-

szerzés és kémelhárítás akkoriban éppen Információs Bizottság néven működött. Szinte valamennyi fontosabb ügyben – és a „Jóbarát” újbóli felbukkanása mindenképp ilyennek számított! – maga Joszif Sztálin döntött. Hogy esetleg személyesen a diktátor állította le az újbóli beszervezését, talán soha nem fogjuk megtudni. Annyi bizonyos, hogy 1952-ben a szovjetek megszakították Stennessel a kapcsolatot.

IRODALOM

- Charles Drage: *The Amiable Prussian*. London, 1958.
 Charles Drage: *Als Hitler nach Canossa ging. Biografie des Walther Stennes*. Berlin, 1982.
 Ernszt Genri (Ernst Henry): *Zametki publiciszta*. Moszkva, 1988.
 Joseph Goebbels: *Napló*. Budapest, 1994.
 Adolf Hitler: *Asztali beszélgetések. Monológok a vezéri főhadiszálláson. 1941–1944*. Budapest, 1999.
 Hsi-huey Liang: *The Berlin Police Force in the Weimar Republic*. Los Angeles, 1970.
 Alekszandr Fekliszov: *Priznanyije razvedcsika*. Moszkva, 1999.
 Fridrih Firszov: *Székreti Kommunisztjicseszkoivo Internacionala*. Moszkva, 2011.
 Ernst Hanfstaengl: *Hitler. The Missing Years*. London, 1957.
 Kershaw, Jan: *Hitler*. New York, 1999.
 Kun Miklós: *Oroszország válaszáton*. Budapest, 2013.
 Ny. V. Petrov, K. V. Szkorkin: *Kto rukovogyil NKVD. 1934-1941*. Moszkva, 1999.
 Peter Padfield: *Himmler*. Budapest, 2011.
 Vitalij Pavlov: *Operacija „Sznyeg”*. Moszkva, 1996.
 Patch, William: *Heinrich Brüning and The Dissolution of the Weimar Republic*. New York, 1998.
 Hermann Rausching: *Hitler bizalmasa voltam*. Budapest, 1946.
 Jelena Rzevszkaja: *Goebbels. Portret na fonye dnyevnyika*. Moszkva, 1994.
 Stachura Peter D.: *Gregor Strasser and the rise of Nazism*. London, 1883.
 Otto Strasser: *Hitler and I*. Konstanz, 1948.
 Harry Graf Kessler: *Tagebücher 1918-1937*. Frankfurt am Main, 1961.

